

Sayısal Ortamda Zararlı Televizyon Yayınlarından Çocukların Korunması Üzerine Avrupa Birliği Çalışmaları

The Studies of the European Union on the Protection of Children from Harmful Television Broadcasts in Digital Environment

Ayşen AKKOR GÜL

Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

Abstract

This article analyses the choice mechanisms used in European Union countries to protect children from harmful television broadcasts. It also throws light on the studies of European Union that are carried out to empower parents against harmful content. Finally, it focuses on the system developed for Turkish television broadcasts. The conclusions the study have reached can be summarized as follows:

- *All member states with the exception of Luxemburg have specific systems to protect children from problematic television content.*
- *However, these systems which largely depend on the use of watershed, visual icons and acoustic warning are generally daimed to be not responsive to the challenges brought about by digital technology.*
- *On the other hand, Vchip technology which is widely used in the United States and Canada is not technically feasible in Europe. Moreover, the overall studies of European Union Commission all asserted that Vchip system is not the appropriate mechanism as it does not fit to the multicultural, multilingual nature of European Union.*
- *European Union's main objective is to harmonize the systems which are currently being used in Member Countries and in the longer run, to apply a new system which depends on parental control, media literacy and broadcaster responsibility.*
- *As for the system developed for the Turkish television broadcasts, it can be stated that it is in line with the systems used in Member Countries. However in order to create a perfect system which copes well with Europe, it is essential to project the recent findings of the European Union's studies onto the new arrangement.*

Avrupa Birliği, Zararlı Yayınlar, Çocuklar / European Union, Harmful Broadcasts, Children

1. Giriş

Televizyon, yetmiş yılı aşkın geçmişi ve insanların hayatındaki önemine rağmen hâlâ kuşku ile bakılan bir kitle iletişim aracı olmaktan kurtulamamıştır. Başlıca görevi insanları bilgilendirmek, eğitmek ve eğlendirmek olan televizyonun insanlar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların yıllardır ardı arkasının kesilmemesi de, bu durumun en güzel kanıtı olarak gösterilmektedir.

Yapılan çalışmaların önemli bir kısmını 'televizyon ve çocuk ilişkisini irdeleyen yayınlar' oluşturmakta ve bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nde 1930, İngiltere'de 1955, Japonya'da 1957, Kanada'da 1958 ve Fransa'da ise 1960'lı yıllardan beri araştırmaların yapıldığı kaydedilmektedir (Metz 1999: 40). Çocuklar üzerinde titizlikle durulmasının başlıca nedeni ise, çocuğun televizyonu yetişkinlere göre farklı amaçlarla kullanmasından kaynaklanmaktadır. Uzmanlar, pek fazla hayat deneyimi olmayan çocuğun, eğlendirici bulunduğu televizyonu içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı tanımak ve anlamak için; buna karşılık yetişkinlerin ise, televizyonu daha çok eğlenmek ve günlük olayların stresinden uzaklaşmak amacıyla izlediğini saptamışlardır. Bir başka neden de çocuğun, kurmaca ile gerçek arasındaki farkı yetişkinler kadar net şekilde ayırt edememesi ve olaylardan fazlaca etkilenmesidir (Kaskun ve Öztunç 2002: 3; Yeşiltuna 1999: 141).

Değerlendirme sonuçlarına göre, televizyon izleyen çocuklarda fiziksel saldırganlığın artması, şiddete başvurma, şiddete karşı duyarsız olma, okuma zevkinde azalma, ders çalışmaya karşı isteksizlik, kendini izlediği kahramanın yerine koyarak gerçeklerden uzaklaşma, sosyal ilişkilerin zayıflaması, göz ve uyku bozuklukları gibi olumsuz etkiler saptanmıştır. Buna karşılık, konuşma ve ifade etme gelişiminin hızlanması, müzik dinleme zevkinin gelişmesi, yeni bilgilerin öğrenilmesi ve algılama yeteneğinin hızlanması, dikkatini yoğunlaştırabilme, şiddetten arınma (catharsis), dünyayı tanıma ve anlama gibi bir takım olumlu etkilerin kaydedildiği de vurgulanmıştır (Kaskun ve Öztunç 2002: 3; Metz 1999: 43-44; Sayın 1999: 167-

182; Başal 1999: 217-237; Öğülmüş 2001: 14-17).

Televizyonun özellikle fiziksel saldırganlığı arttırdığı ve şiddeti teşvik ettiği iddiası, ebeveynler arasında büyük ölçüde kabul görmüş ve medyaya yansıyan bazı şiddet olaylarının ardında, televizyon izleme alışkanlığından kaynaklanan olumsuz etkiler aranır olmuştur. Öte yandan, başta James Halloran gibi birçok uzman ve toplumbilimci, şiddetin nedenlerini salt televizyona bağlayan saptamaların yanlış olacağını vurgulayarak, televizyonun dışında şiddetin kaynaklanabileceği birtakım toplumsal, psikolojik, ekonomik ve ailevi nedenler sıralamışlardır (Kalay 1998: 126).

Uzmanlar, televizyona karşı duyulan bu korku ile karışık kuşkunun büyük ölçüde televizyonun görüntü gücünden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Nitekim kitle iletişim tarihinde hiçbir araç, televizyon gibi dünyanın dört bir yandan aktardığı anlık görüntüler ile insanlara sayısız duyguyu bir çırpıda yaşatmamış, hafızalarda derin izler bırakmamış ve en önemlisi de, hitap ettiği kitleyi kısa zamanda kendine bağlamamıştır.

Avrupa'da televizyona karşı duyulan kuşku, 1980'li yıllarda kamusal yayıncılığın gözden düşmesi, uydu, kablo ve karadan yapılan ticari yayıncılığın hızla gelişmesi, his sömürüsü, şiddet, erotizm içeren programların prim yapması ile birlikte, bir kat daha artmıştır. Bu dönemde sorumluluk sahibi yayıncılar, çocukların olumsuz yönde etkileneceklerine inandıkları programları izlemelerini önlemek amacıyla çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir.

Günümüzde ise, teknolojideki sayısal dönüşümün yayıncılıkta kullanılmasıyla birlikte televizyon, belki de tarihinin en önemli değişimini yaşamakta olup; Avrupa Birliği'nin birçok ülkesinde, Amerika'nın Hawaii, Teksas gibi eyaletlerinde analog yayınların yanında, interaktif hizmetlerin de sunulduğu sayısal yayıncılık gerçekleştirilmektedir (Çaplı 2001: 84-86). Ortaya çıkan tablo, gerekli düzenlemelerin yapılması ve alt yapının hazırlanması halinde, gelecek on yılda televizyonun program sayısı, görüntü ve ses kalitesi, yeni kullanma ve izleme yöntemleri gibi teknik imkânlarla daha da güçleneceğini müjdelemektedir. Ancak, Avrupa Birliği Komisyonu'nun da önemle vurguladığı gibi, gerekli önlemler alınmadığı takdirde çocuklar sayısal yayıncılıktan en fazla zarar görecektir izleyici grubu olacaktır (European Commission 1998: 35-36).

Avrupa Birliği, çocukların sayısal ortamdaki yüzlerce program seçeneğinden en iyi şekilde yararlanabilmelerini sağlamak için Kuzey Amerika ve Kanada modellerinden farklı olarak Ebeveyn Kontrolü adı altında güvenilir bir sistem oluşturma çabasıdır. Bu çalışma, Avrupa Birliği'nde geliştirilmeye çalışılan sistemi olabildiğince değişik kaynaktan yararlanarak incelemek ve RTÜK'ün çocukların yayınlardan korunması konusunda başlattığı hazırlık çalışmalarına bir dereceye kadar ışık tutmak amacını taşımaktadır.

Bu bağlamda ilk bölümde Avrupa Birliği ülkelerinde televizyonun çocukların hayatındaki önemi araştırılmış; sonra bu ülkelerde televizyonun çocuklar üzerinde yaratabileceğı olumsuz etkileri önlemek için geliştirilen uygulamalar incelenmiş; daha sonraki bölümlerde ise, Birliğin oluşturmaya çalıştığı Ebeveyn Kontrolü Sistemi irdelenmiş ve son olarak da, Türkiye'de başlatılan çalışmaların bu sistem ile karşılaştırılması yapılarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

2. Televizyonun Çocukların Hayatındaki Önemi

Yapılan araştırmalar video, elektronik oyunlar, bilgisayar ve internet gibi teknolojinin getirdiğı yeniliklere rağmen televizyonun, çocukların hayatında önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğın, 2001 yılında Avrupa Birliği'nin on beş üye ülkesinde yapılan ortak bir çalışma 6-7 yaşlarındaki çocukların % 86'sı gibi büyük bir kısmının evlerinde televizyon olduğunu ve bunların %22'sinin yatak odalarında ikinci bir televizyon setinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Oysa bu oran, video için % 7, elektronik oyunlar için % 16, CD-ROM'suz bilgisayar için % 8, CD-ROM'lu bilgisayar için % 3 ve internet bağlantısı için % 1 ile sınırlı kalırken; kendi televizyonuna sahip olma oranı 15-16 yaşlarında %56'ya kadar yükselmiştir (University of Oxford 1999:12-13).

Uzmanlar her Avrupalı bebeğın iki yaşında televizyonu açmayı öğrendiğini ve üç yaşından itibaren de izlemeye başladığını önemle vurgulamaktadırlar (Sayın 1999:172). Çocukların televizyon izleme alışkanlıklarını saptamak üzere yapılan çalışmalar, izleme süresiyle ilgili farklı bulgular ortaya koymuş olsa da, çocukların büyük bir çoğunluğunun her gün en az bir saat televizyon izlediğı noktasında birleşmektedir. Bu çalışmaların gözler önüne serdiğı bir başka gerçek ise televizyon izleme süresinin, çocuğın yaşına, sene içindeki döneme (yaz, kış, okulun açık veya tatil olması gibi), ailenin çocuk üzerindeki denetimi, kanal sayısı, yayın saatleri ve

çeşitliliği gibi etmenlere göre değişebilmekte olduğudur (Başal 1999: 229).

Tüm bu gelişmeler sonucunda çocuklarda saptanan televizyon bağımlılığı, günümüzde inanılması güç boyutlara ulaşmıştır. Kuşkusuz bu durumun en çarpıcı örneği, Fransa'da yapılan bir araştırmada ortaya çıkmış; çocuklardan babaları ve televizyon arasında seçim yapmaları istendiğinde, çocuklar babasız yapabileceklerini, bunu karşılık televizyondan asla vazgeçmeyeceklerini belirtmiş ya da televizyondan yana sessiz kalmışlardır (Mete 1999:40).

3. Üye Devletlerde Çocukların Zararlı Televizyon Yayınlarından Korunmalarına Yönelik Uygulamalar

Birçok Avrupa Birliği ülkesinde, çocukların zihinsel, bedensel ve psikolojik gelişimlerini zedeleyebilecek zararlı yayınlardan korunmalarını sağlamak amacıyla, çeşitli önlemlerin alındığı görülmektedir. Saat ayarlaması, sesli uyarı ve görsel ikon kullanımı şeklinde adlandırılan bu uygulamaların çocuk programları, çizgi filmler, sinema ve televizyon filmleri ile diziler gibi daha çok banttan yayınlanan programları hedef aldığı bilinmektedir.

Ülkelerin kendi kültürel geçmişlerine göre oluşturdukları sistemler, Tablo 1'de de görülebileceği gibi, ortaya birbirinden çok farklı uygulamaların çıkmasına yol açmış; örneğin Almanya gibi bazı ülkeler, sadece saat ayarlaması yöntemini tercih ederken, birçok üye her üç uygulamayı da benimsemektedirler. Uzmanlar ülkeler arası farklılıkların dışında, aynı ülkede değişik uygulamaların da olabildiğini kaydetmişlerdir; örneğin, Belçika'nın Flaman Bölgesi'nde sesli uyarı sistemi kullanılırken, Valon Bölgesi'nde görsel ikon uygulaması tercih edilmiş; buna karşılık, Alman Bölgesi'nde ise henüz bir sistem benimsenmemiştir (University of Oxford 1999: 99).

Uygulamaların oluşturulması aşamasında değişik yöntemler izlenilmiş; örneğin, Fransa ve Portekiz'de kurallar denetleyici kurumların isteği üzerine yayıncılar tarafından uzlaşma içinde belirlenerek, geliştirilmiştir. Almanya'da ise, bu süreci başlatan taraf özel televizyon yayıncıları olmuş ve onları kamu hizmeti yayıncıları izlemiştir. Buna karşılık Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç ve İtalya'da ise, uygulamaların saptanmasında yasalar belirleyici olmuştur (University of Oxford 1999: 98-99).

Tablo-1: Avrupa Birliği Ülkelerindeki Koruma Sistemleri

ÜLKELER	Programları Sınıflandıran Organlar ve İlgili Birim	Usul	Uygulanan Yöntemler	Denetleyiciler
Avusturya	Yayıncı Kuruluş Televizyon Bölümü	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon	Kommission zur Wahrung des Rundfunkgesetzes
Belçika	Yayıncı Kuruluş Yapımcılar, Kanal Direktörleri	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Commissariat voor de Media
Danimarka	Yayıncı Kuruluş Program Bölümü	Zorunlu	Saat Ayarlaması Sesli Uyarı	-
Finlandiya	Yayıncı Kuruluş Kurum İçi Kurul	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Telecommunications Administrative Centre, Consumer Ombudsman
Fransa	Sinema Filmi Yayıncıları Kurum İçi Komite	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon	Conseil Supérieur de L'Audiovisuel
Almanya	FSF Sinema Filmi Yayıncıları	Zorunlu	Saat Ayarlaması	Landesmedienanstalten
Yunanistan	Yayıncı Kuruluş Program Bölümü	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon	-
İrlanda	Yayıncı Kuruluş	İsteğe Bağlı	Saat Ayarlaması Sesli Uyarı	Broadcasting Complaints Commission Independent Radio and Television Commission
İtalya	Yayıncı Kuruluş Kurum İçi Komite	İsteğe Bağlı	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Autorita per le Garanzioni nelle Comunicazioni
Hollanda	Sinema Filmi Yayıncıları	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Commissariat voor de Media
Portekiz	Sinema Filmi Yayıncıları	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Instituto para a Comunicaçao Social
İspanya	Sinema Filmi Yayıncıları, Program, Kanal Sağlayıcılar	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	-
İsveç	Yayıncı Kuruluş Program Bölümü	İsteğe Bağlı	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Granskningsnämnden for radio and television
İngiltere	Yayıncı Kuruluş	Zorunlu	Saat Ayarlaması Görsel İkon Sesli Uyarı	Independent Television Commission

Kaynak: University of Oxford (1999). "Parental Control of Television Broadcasting." http://www.europa.eu.int/comm/avpolicylegis/key_doc/parental_control, 5.7. 2002.

Araştırmacılar, sistemlerin uygulanış biçimlerinde de bazı farklılıkların olduğunu; örneğin, Almanya, Belçika, Danimarka, Yunanistan, Hollanda, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, Avusturya ve Finlandiya gibi üye devletlerde önlemlerin yasal düzenlemelere göre zorunlu olarak uygulandığı; buna karşılık İsveç, İrlanda ve İtalya'da uygulayıp uygulamama tercihinin yayıncılara bırakıldığını kaydetmişlerdir (University of Oxford 1999: 106-107).

Bazı sayısal yayıncıların ise, saat ayarlaması, sesli uyarı ve görsel ikon kullanımı gibi uygulamaların dışında, sayısal teknolojilere dayanan çeşitli ayıklama (filtering) tekniklerine başvurdukları yazılmıştır. Örneğin, Danimarka, Yunanistan, İspanya, Fransa ve İsveç'te çocukları zararlı yayınlardan korumak için kilitleme; Fransa ve İngiltere'de ise pin kodu sisteminin uygulandığı belirtilmektedir (European Commission 2001:10).

Öte yandan bazı üye devletlerde, reklam kuşaklarının çocuklarda gelişim bozukluklarına neden olabileceği görüşü önemli ölçüde kabul görmüş ve bu bağlamda çeşitli yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. Örneğin, İsveç'te on iki yaşın altındaki çocuklara yönelik her türlü reklam yayını, günün her saatinde; Yunanistan'da ise oyuncak reklamları saat 7.00 ila 22.00 arasında yasaklanmıştır. İtalya'da ise çizgi filmlerin reklamlar ile bölünmesine engel olunmuştur. Bazı ülkelerde çocukları hedef alan reklamlara, örneğin, şeker reklamlarında ekranın bir köşesinde diş fırçası sembolünün bulundurulması veya reklam filmlerinde çocukları yabancılarla konuşmaya teşvik edecek unsurlara yer verilmemesi gibi, çeşitli kurallar getirilerek izin verilmiştir. Ne var ki, bu tür uygulamaların Avrupa Birliği genelinde oldukça sınırlı sayıda olduğu da önemle vurgulanmaktadır (International Research Associates 2001: 6-7).

3.1. Görsel İkon Kullanımı

Bu uygulamanın amacı, çocukları olumsuz yönde etkileyebilecek şiddet, cinsellik ve travmatik ilişkiler açısından ve çocukların belirli yaş dönemlerini esas alarak programları sınıflandırıp, program kategorilerini temsil eden ikonlar aracılığıyla, ebeveynleri yayınlara hakkında önceden bilgilendirmektir. Günümüzde bu yöntem Avusturya, Hollanda, Finlandiya, Fransa (ARTE dışındaki karasal yayıncılar), Portekiz, İspanya, Yunanistan (ERT), İtalya (Canale Cinque, Italia Uno ve Retequattro) Belçika'nın Valon Bölgesi ve İsveç'te yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Buna karşılık örneğin, İngiltere ve Almanya gibi bazı üye ülkelerde çocuklarda aksi tesir gösterebileceği, İrlanda'da ise, toplumsal baskılar nedeni ile uygulanmamaktadır (University of Oxford 1999: 103).

Diğer taraftan görsel ikon kullanımının olduğu birçok üye devlette henüz uygulamaların tam anlamıyla başarıya ulaşamadığı kaydedilmektedir. Araştırmacılar bu durumu büyük ölçüde tüm yayıncılar tarafından uygulanacak ulusal sistemlerin

geliştirilememiş olmasına bağlamaktadırlar. Örneğin, çalışmalar Fransa'da sadece karasal yayıncılar ve Avusturya'da kamu hizmeti yayıncıları arasında ortak bir kullanım olduğunu; diğer yayıncıların ise kendi uygulamalarını geliştirdiklerini kaydetmektedirler. Öte yandan İspanya'da her yayıncının farklı bir sistemi benimsediği belirtilmektedir (University of Oxford 1999: 113).

Görsel ikon uygulamaları Avrupa Birliği genelinde incelendiği zaman akıldan tutulması oldukça güç, dağınık bir yapının varlığı gözler önüne serilmektedir. Örneğin, tüm izleyicilerin izleyebileceği programlar İtalya'da (Canale Cinque, Italia Uno ve Retequattro) mavi bir yuvarlak, Fransa'da (ARTE dışındaki karasal yayıncılar) içinde beyaz bir kare bulunan mavi halka, İspanya'da (Canal Plus) ise yeşil anahtar işareti ile gösterilmektedir. Öte yandan Fransa'da beş, Belçika'nın Valon Bölgesi'nde üç, buna karşılık Portekiz'de tek ikonlu sistemler geliştirilmiştir. Dolayısıyla, Portekiz'in şiddet ve şok yaratabilecek sahneleri simgeleyen içi boş siyah halkasının, Fransız karasal yayıncılarının belirlediği beş ikondan hangisine uyduğunu saptamak oldukça güç gözükmektedir (University of Oxford 1999: 104). Uzmanlar bu durumun yayınların serbest dolaşımı açısından da sakıncalı olduğunu belirtmektedirler (University of Oxford 1999: 58). Buna karşılık üye ülkelerdeki uygulamaları değerlendiren araştırmacılar, Portekiz ve Finlandiya örneklerini, ülkede ulusal ikon sistemleri geliştirme ve uygulama açısından gayet başarılı bulmuşlardır (University of Oxford 1999: 110-114).

Görsel ikon uygulamalarında istenilen hedeflere ulaşılamaması, uzmanları uygulanan sistemlerin yapıları ile ilgili bazı araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Sınıflandırıcı, bilgilendirici ve her iki özelliği de içeren karma yapıların kullanıldığı Avrupa Birliği ülkelerinde, özellikle sadece bilgi veren veya sadece sınıflandıran sistemlerin, ebeveynlerde ikon kullanımına karşı güvensizlik yarattığı kaydedilmiştir. Örneğin, İtalyan kanallarında görülen "Altı yaşın altındaki çocuklar için zararlıdır" gibi sınıflandırıcı veya Portekiz kanallarında sıkça rastlanan "şok edici ve yoğun şiddet sahneleri" gibi bilgilendirici kullanımların, ebeveynlere karar vermek için yeterli donanımı sağlamadığı ve bu nedenle yeterince kullanılmadığı belirtilmektedir. Bunların yerine birçok uzman Belçika'nın Valon Bölgesi'nde kullanılan "on altı yaşın altındaki çocuklar için zararlıdır, erotik ilişkiler ve yoğun şiddet sahneleri içerir" gibi karma yapıların kullanılmasının daha yararlı olacağı görüşünde birleşmektedirler (University of Oxford 1999: 108-112).

Program sınıflandırmalarının, yayını gerçekleştirecek olan yayıncılar veya onların belirlediği kurullarca bizzat yapılması ve ayrıca birçok üye devlette son kararın televizyon kanalının yönetim kadrosu tarafından verilmesi gibi etmenler ise, uygulamanın başarılı olmasını engelleyen diğer sebeplerdir. Nitekim Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu'nca hazırlanan raporda da bu durum tartışılarak, bazı yayıncıların rekabet koşulları içinde programlarla ilgili tarafsız değerlendirmeler yapmakta güçlük çektikleri kaydedilmiştir (University of Oxford 1999: 104-105).

3.2. Sesli Uyarı Kullanımı

Günümüzde sesli uyarı uygulaması Belçika, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve İngiltere'de yaygın bir şekilde kullanılmakta; birçok ülkede ise görsel ikonlar program başında yapılan sesli uyarılara eşlik etmektedir. Ancak birçok uzman sesli uyarı kullanımının çocukları zararlı yayınlardan koruyacak nitelikte bir önlem olmadığı kanısında birleşmekte ve görüşlerini desteklemek için program başındaki uyarıyı kaçırarak izleyicileri örnek vererek, böyle durumlarda sesli uyarı kullanımının işlevini yerine getiremediğini yazmaktadırlar. Ayrıca insan sesine dayanan bu uygulamaların sayısal teknolojinin gereksinimlerine cevap verecek kadar çağdaş bir yöntem olmadığını da önemle vurgulamaktadırlar (University of Oxford 1999: 112).

3.3. Saat Ayarlaması

Çocuk gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülen programların yayınlanış saatleri ile ilgili de birtakım kurallar geliştirilmiştir. Kısaca saat ayarlaması olarak adlandırılan bu düzenlemelerin üye devletlerde yaygın bir şekilde kullanıldığı (Tablo 2); Almanya'da ise, daha önce de belirtildiği gibi, çocukları zararlı yayınlardan korumanın tek yöntemi olarak benimsendiği kaydedilmiştir (University of Oxford 1999: 115-116).

Uygulamaları inceleyen uzmanlar, çocuklar için zararlı olabilecek yayınların bazı ülkelerde 21.00 ve diğerlerinde ise 22.30'dan itibaren başlayıp sabaha kadar sürdüğünü saptamışlardır (University of Oxford 1999: 100). Araştırmacılar, üye devletlerde başarılı bir şekilde sürdürülen uygulamaların büyük ölçüde yayıncı ve ebeveynlerin karşılıklı sorumluluk anlayışına dayandığını; yayıncıların bu tür programları gece geç saatlerde yayınlarken, ebeveynlerin de çocukları bu saatlerde televizyon ekranından uzaklaştırdıklarını yazmışlardır (University of Oxford 1999: 115).

4. Avrupa Birliği'nin Çocukların Korunmasına Yönelik Çalışmaları

Hemen hemen her konuda üyeler arasında ortak politikalar oluşturarak birçok alanda aşamalar kaydedilmesini sağlayan Avrupa Birliği organlarının, çocukların zararlı yayınlardan korunması konusunda önlemler almakta geciktiği iddia edilmektedir. Reding bu durumu Avrupa Birliği'nin uzun yıllar görsel-işitsel alanda çalışmalar gerçekleştirememesine,¹ daha sonra da bu alandaki yetkilerinin sınırlı olmasına² bağlamaktadır (2002: 7). Buna karşılık, Avrupa Birliği'nin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bu konuda gerçekleştirdiği çalışmaların, Türkiye de dahil olmak üzere tüm Avrupa'daki yayın ve izleme alışkanlıklarına şekil verecek nitelikte önemli adımlar olduğu ileri sürülmektedir (Bayraktar 2002: 4-6).

Çocukların zararlı yayınlardan korunması konusu Avrupa Birliği organlarınınca ilk olarak 3 Ekim 1989 tarihli Sınırsız Avrupa Televizyonu isimli Konsey Yönergesi'nde dile getirilmiştir. Yönerge'nin Küçüklerin Korunması başlıklı beşinci bölümün 22. maddesinde yayıncılar çocukların fizikî, aklî veya ahlâkî gelişimlerine ciddi biçimde zarar verebilecek, özellikle pornografi ve şiddet içeren programlara yer vermeleri halinde uygun önlemleri almakla yükümlü kılınmışlardır. Alınacak önlemler ise, "yayın saatinin ayarlanması veya teknik araç kullanımı" gibi ayrıntı vermeden iki öneri şeklinde sunulmaktadır. Bundan başka Yönerge'nin Reklâm ve Sponsorluk Uygulaması başlıklı dördüncü bölümünün 16. maddesinde, reklâm yayınlarının çocukları istismar etmesi veya tehlikeli ortamlarda göstermesi yasaklanmıştır (European Council 1989: 11).

Sınırsız Avrupa Televizyonu konusundaki çalışmalara hız kazandırmak için Konsey ile Avrupa Parlamentosu'nun birlikte çıkardıkları 30 Haziran 1997 tarihli yeni Sınırsız Avrupa Televizyonu Yönergesi ise, çocukların korunması konusunda bir önceki metinde yer alan 22. maddeye eklemeler yaparak, üye devletlerde uygulanabilecek bazı koruma yöntemleri sunmaktadır. Örneğin, Yönerge'nin 22(3) maddesi, çocukları olumsuz yönde etkileyecek programların şifresiz yayınlanması halinde gösterimden önce yapılacak sesli uyarı veya program süresince kullanılacak görsel ikonları üye devletlerde alınması gereken önlemler olarak belirlemiştir. Aynı Yönerge çocukların reklâm yayınlarından korunması konusunda ise, bir önceki Sınırsız Avrupa Televizyonu Yönergesi'nde yer alan 16. maddeyi aynen koruyarak herhangi yeni bir öneri getirmemektedir. Öte yandan Yönerge'nin 22(b) maddesi çocukların korunması konusundaki çalışmaları takip edip hızlandırmak üzere Komisyona çeşitli sorumluluklar da yüklemektedir (European Parliament and

Council 1997: 13-14).

Avrupa Birliği'nin bu konudaki bir başka önemli çalışması da, 1998 yılında yayınlanan Görsel İşitsel ve Enformasyon Hizmetlerinde Küçüklerin ve İnsan Onurunun Korunması başlıklı Konsey Tavsiyesi olmuştur. Tüm elektronik medyanın ele alındığı bu düzenlemede, ulusal uygulamalar geliştirecek olan ülkelere yol gösterecek nitelikte bazı öneriler sunulmaktadır. Ayrıca sayısal teknolojilere dayanan yöntemlerin geliştirilmesinin önemi vurgulanmakta ve Komisyona bu alandaki çalışmaları yürütme görevi verilmektedir (European Commission 2001: 4).

59

Tüm bu gelişmeleri takiben çocukların zararlı yayınlardan korunması konusunda yayıncı, yapımcı, eğitimci ve ilgili kuruluşların görüşlerini değerlendiren Komisyon, yeni teknolojilerden yararlanılarak etkili önlemlerin alınıp alınamayacağı, ülkelerdeki koruma yöntemlerinin uyumlaştırılması ve televizyon izleme alışkanlıklarının değiştirilmesi gibi konularda Oxford Üniversitesi'ndeki uzman akademisyenlerin görüşünü almak istemiştir (European Commission 1999: 1-4).

Grubun 1999 yılının başında sunduğu Ebeveyn Kontrolü isimli rapor, önemli bazı görüşler ortaya koyarken Avrupa Birliği için de güvenilir bir koruma sisteminin çatısını oluşturma gayreti içindedir. Ayrıca bu raporun Avrupa Birliği'nde uygulanan sistemleri ayrıntılı bir şekilde inceleyen ilk çalışma olarak da önem taşıdığı kaydedilmektedir.

Komisyon, kendi yürüttüğu araştırmalar ve Oxford Üniversitesi'nce hazırlanan rapora dayanarak yaptığı değerlendirmeyi Ebeveyn Kontrolü isimli bir çalışma halinde Konsey, Parlamento ve Ekonomik ve Sosyal Komiteye sunmuş; bunu takiben Parlamento, 5 Ekim 2000 tarihinde aynı isimde bir Karar yayınlamıştır. Parlamento Kararı'nda Oxford Üniversitesi akademisyenlerinin görüşleri özetlenmiş ve çocukların bölgesel ve ulusal çapta zararlı yayınlardan korunabilmeleri için öncelikle ulusal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği önemle vurgulanmıştır. Ayrıca sayısal teknolojiler sayesinde daha etkili koruma biçimlerinin geliştirilebileceği ve bu bağlamda Sayısal Video Yayıncıları Konsorsiyumu'nun (Digital Video Broadcasting Consortium DVB) çalışmalarının çok önemli olduğu bildirilmiştir (European Commission 2001: 11).

Yayıncılık standartlarının belirlenmesi amacıyla iki yüz kadar yayıncı, yapımcı

cı ve internet operatörünü bir araya getiren Konsorsiyum ise, Ekim 2000 tarihli raporunda, çocukların zararlı televizyon yayınlarından korunması hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. Konsorsiyum Oxford Üniversitesi uzmanlarının görüşlerinden farklı olarak, iletişim, enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerinin hızla yönleştiği (conversion) Avrupa koşullarında sadece sayısal televizyon yayıncılığı için tasarlanacak koruma sistemlerinin yetersiz kalacağı inancındadır. Zira Avrupa Birliği ülkelerindeki birçok yayıncı, set üstü kutular sayesinde geleneksel yayıncılık anlayışının dışına taşarak, sayısız elektronik oyunun yanı sıra, internete giriş hizmeti de vermektedir. Bu nedenle konsorsiyum raporu ebeveyn kontrolünü arttıracak yeni sistemin, çocukları her türlü zararlı içerikten koruyacak şekilde geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Digital Video Broadcasting Consortium 2000: 62-64) .

4.1. Ebeveyn Kontrolü Sistemi

Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu'nca üye devletlerde uygulanmak üzere geliştirilen Ebeveyn Kontrolü Sistemi, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın bir şekilde kullanılan V-chip sistemlerinden³ oldukça farklıdır. Bilindiği gibi V-chip sistemleri, yayınlanacak programların sınıflandırılıp kodlanması ve televizyon cihazına önceden yerleştirilen programlanabilir elektronik çipin ebeveyn isteklerine göre bu kodları çözerek istenmeyen yayınları durdurması şeklinde çalışmaktadır. Uzmanları Avrupa Birliği için yeni bir yöntem arayışına yönlendiren etmenlerin başında ise, V-chip teknolojisinin Avrupa çapında kullanılmasının teknik açıdan mümkün olmaması, Amerikan ve Kanada örneklerinde yaşanan aksaklıklar ve V-chip yönteminin Birliğin yapısı ile örtüşmeyen bazı özellikleri gelmektedir.

Amerikan ve Kanada sistemlerinin Avrupa için uygun bulunmayan özelliklerini ve geliştirilen yeni sistemin dayandığı temelleri şu şekilde özetlemek mümkündür (University of Oxford 1999: 32-149):

- V-chip teknolojisini kullanan Amerikan ve Kanada sistemlerinde programlar ve dolayısıyla bu programları izleyecek olan çocuklar, belirli olgunluk dönemlerini yansıttığı iddia edilen yaş gruplarına göre sınıflandırılmaktadır (The Action Group on Violence on Television 2002:5-9). Buna karşılık Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu her yaşıt çocuğun aynı olgunlukta olamayacağı gerçeğini hatırlatarak, Avrupa Birliği'ndeki ailelerin de çok farklı yapılarda olduğunu ve dolayısıyla

programlar karşısındaki tutum ve televizyon yayınlarından beklentilerin değişebileceğini ileri sürmekte ve sınıflandırmaya yönelik herhangi bir koruma sisteminin mükemmel olamayacağını iddia etmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği için geliştirilen koruma sisteminin hedefinin, çocuğa özel izleme süreçleri yaratmak olduğunu vurgulamaktadır.

- Amerikan ve Kanada sistemleri, çocuklar için zararlı olduğu iddia edilen bazı programların izlenilmesini engelleyerek küçükleri korumayı amaçlamaktadır. Ne var ki, Araştırma Grubu bu yöntemin hedefine ulaşamadığını; aksine, yasaklamanın çocuklarda söz konusu yayınlara karşı aşırı derecede merak uyandırdığı ve çoğu kez çocukların çeşitli yöntemler geliştirerek bu programları gizlice izlediklerini kaydetmiştir. Böylece sistemin yasaklayıcı bir yapıdan çok, doğru program seçimi ve eleştirel izleme alışkanlıkları edinme konusunda çocuklara yardımcı olacak bazı düzenlemeler getirdiği ileri sürülmektedir.

- Diğer taraftan Amerikan ve Kanada yöntemlerinin sadece analog sistemler için tasarlandığından pek yakında yetersiz kalacağı iddia edilmektedir. Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu ise, yeni koruma sistemini, analog yayınların ağırlıkta olduğu sayısal yayıncılığa geçiş ve sayısal yayıncılık dönemleri olmak üzere, ebeveynlere farklı olanakların sunulduğu iki ayrı evre için geliştirmiştir.

4.1.1. Sayısal Yayıncılığa Geçiş Döneminde Ebeveyn Kontrolü

Sayısal yayıncılığın gelecekteki tek yayıncılık şekli olduğunu kabul eden araştırmacılar, en az bir nesil boyunca devam edecek olan geçiş sürecinde çocukları zararlı yayınlardan koruyabilmek için, öncelikle ulusal düzenlemelerin yapılmasının şart olduğu görüşünde birleşmektedirler. Nitekim üçüncü bölümde de kaydedildiği gibi, Lüksemburg dışındaki bütün üye ülkelerde, görsel ikon kullanımı, saat ayarlaması ve sesli uyarı gibi yöntemler, çocukları zararlı televizyon yayınlarından koruma amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Ne var ki, özellikle görsel ikon uygulamalarında bir takım aksaklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca konunun uzmanlarının da belirttiği gibi görsel ikon kullanımı, saat ayarlaması ve sesli uyarı yöntemleri, ödemeli veya talep üzerine programlar gibi izleyici tercihine dayanan yayın şekillerinin artmasıyla kısa bir süre sonra etkinliğini önemli ölçüde yitireceklerdir (University of Oxford 1999:46).

Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu'nun sayısal yayıncılığa geçiş döneminde ebeveynlere önerdikleri en etkili koruma şekli ise, özellikle şifreli yayıncılıkla birlikte kullanılmaya başlanan Elektronik Program Rehberi teknolojisidir. Buna göre ebeveynler uzaktan kumandalarının tuşlarına basarak programlar hakkında onlar için hazırlanan ayrıntılı bilgiye ulaşacak ve çocuklarının zihinsel, ruhsal, sosyal ve kültürel gelişimlerine uygun programları belirleyerek adeta kendi "beyaz listelerini" oluşturacaklardır. Böylece hem içeriği kontrolleri altında tutmuş olacak, hem de çocuklarının nitelik ve ailenin beklentilerini karşılayacak bir izleme süreci yaratma olanağını yakalayacaklardır (University of Oxford 1999: 18-54).

Ancak bu yöntemin başarılı olabilmesi için, öncelikle yeni analog televizyon setleri ve set üstü kutuları tarafından algılanacak açık bir Elektronik Program Rehberi standardının tüm Avrupa Birliği ülkelerinde benimsenip yaygınlaştırılmasının şart olduğu kaydedilmiştir. Nitekim araştırma raporunda bu konuda önemli bir yol katedildiği; NextView Elektronik Program Rehberi Standardı'nın⁴ Avrupa'daki on dokuz televizyon üreticisi firma tarafından kabul edildiği ve Philips firmasının kayıtlarına göre, piyasadaki yeni televizyonların % 40'ının bu standarda göre üretildiği yazılmıştır.

Ne var ki, diğer analog teknolojiler gibi NextView standardı da ebeveyn kontrolünü olumsuz yönde etkileyecek birtakım hatalara sebep olabilmekte; örneğin, Elektronik Program Rehberi'nin zaman ayarı ile yayınlanan programın başlangıç ve bitiş saatleri bazen örtüşmemektedir. Bu durumda ise, ebeveynlerin oluşturacakları beyaz listeler geçerliliğini yitirmiş olacaktır. Uzmanlar bu gibi zamanlama hatalarını aşmak için Televizyon Üreticileri Konsorsiyumu'nun çeşitli kontrol mekanizmaları geliştirdiklerini kaydetmişlerdir (University of Oxford 1999: 19-20).

Öte yandan NextView standardının halen bazı yayıncılar tarafından yüksek maliyetli bulunup kullanılmaması ve ayrıca programların içerikleri hakkında bilgi verirken tüm üye devletlerde kullanılacak ortak anlatım şekillerinin henüz saptanamaması gibi konular, Elektronik Program Rehberi'nin kullanımında ortaya çıkan diğer önemli sorunlar arasında sayılmaktadır.

4.1.2. Sayısal Yayıncılık Döneminde Ebeveyn Kontrolü

Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu geçiş dönemi için sunduğu Elektronik Program Rehberi kullanımına dayanan çocuğa özel izleme süreçleri yaratma önerisini, sayısal dönemde program gösterim organizasyonları gibi yeni oluşumlarla geliştirerek, çocukların korunması konusunda çoğulcu bir anlayışın yerleşmesini hedeflemektedir. Ayrıca sistemin medya okuryazarlığı gibi çocukları geliştirmeye yönelik konularda da yeni öneriler getirdiği kaydedilmektedir.

4.1.2.1. Elektronik Program Rehberi Kullanımı ve Program Gösterim Organizasyonları

Yaklaşık beş yüz program seçeneğinin aynı anda sunulacağı sayısal ortamda, çocukların zararlı yayınlardan korunmasının öncelikle çocuğa özel bir izleme sürecinin yaratılması ile mümkün olduğunu savunan Oxford Üniversitesi Araştırma Grubu, Elektronik Program Rehberi teknolojisinin sayısal ortamda kusursuz bir şekilde çalışacağını iddia etmektedir. Sistemin güvenilirliğini ise, alıcı setler ile programlar hakkında bilgi veren kaynaklar arasındaki bağlantının teknik açıdan analog teknolojilere göre daha güçlü olmasına bağlayarak açıklamaktadır (University of Oxford 1999: 12-39). Fakat yöntemin başarısının, geçiş döneminde olduğu gibi, teknik ve bilgi aktarım standartların belirlenmesi ve uygulanması ile de çok yakından ilgili olduğu önemle vurgulanmaktadır.

Araştırma Grubu'nun ebeveynlerin kullanımına sundukları yeni yöntem ise, rekabet koşulları içinde program yapımcıları ve yayıncılarından bağımsız çalışacak ve ebeveynlere programları tarama hizmetini verecek şirketlerin aracılığına dayanmaktadır. Uzmanların program gösterim organizasyonları olarak adlandırdıkları bu şirketler, belli bir bedel karşılığında binlerce programı araştırıp, ebeveynlerin isteklerini karşılayacak nitelikteki programları bularak, bunların evlere ulaştırılmasını sağlayacaklardır. Böylece ailelerin beklentileri ve çocukların niteliklerine göre çocuğa özel, farklı izleme süreçleri yaratılacaktır (University of Oxford 1999: 125).

Araştırmacılar etnik, politik, dinî ve felsefî gibi bazı öncelikleri de olabilecek bu tür şirketlerin oluşturulması ve ülke sınırlarını aşarak tüm Avrupa Birliği vatandaşlarına hizmet verebilmesi için, Avrupa Birliği çapında çalışmaların yapılmasının gerekliliğini önemle vurgulamaktadırlar (University of Oxford 1999: 126).

4.1.2.2. Medya Okuryazarlığı

Ebeveyn Kontrolü Sistemi, çocukların ekran karşısında seçici olma, programları anlama ve yorumlama gibi konularda bilgi ve becerilerini geliştirmelerini hedefleyen birtakım öneriler sunmaktadır. Medya Okuryazarlığı başlığı altında verilen bu öneriler, aynı zamanda eğitimden sorumlu hükümet yetkilileri, eğitimciler, ebeveynler, yayıncı, ve Avrupa Birliği organlarına bazı önemli sorumluluklar yüklemektedir.

Öncelikle, eğitimden sorumlu yetkililerden, medya okuryazarlığı dersinin öğretim programlarına girmesini sağlayacak düzenlemeler yapmaları beklenmektedir. Nitekim; raporda Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, İskoçya, İspanya, İsveç, Fransa, Finlandiya, İngiltere, Avusturya ve Danimarka gibi ülkelerin öğretim programlarında medya okuryazarlığı derslerinin bulunduğu kaydedilmiştir. Ancak kimi örneklerde bu derslerin yeterince işlenmeyip, geçiştirildiği yazılmıştır. Dolayısıyla medya okuryazarlığı dersinin, bu konuda seminerler almış eğitimciler tarafından verilmesi, düzenli ve medyanın tüm kollarını inceleyecek şekilde işlenmesi önerilmektedir.

Öte yandan, ebeveynlere çocuklarının televizyon izleme alışkanlıklarını takip etmeleri; gerektiği takdirde televizyon izleme saatlerinin sınırlandırılması ve televizyon cihazının ev içindeki ortak kullanım alanlarına yerleştirilmesi gibi önlemleri almaları öğütlenmektedir. Ayrıca ebeveynler program ve yayıncının amaçları, yayınlardaki karakterlerin nasıl kahramanlaştırıldığı gibi algılama açısından önem taşıyan konularda çocuklara sorular sorarak, onları düşündürmeye yönlendirmeli ve eleştirel izleme alışkanlıklarının kazandırılmasına yardımcı olmalıdırlar.

Yayıncılardan ise, uyguladıkları koruma yöntemlerini web siteleri, dergi ve gazeteler aracılığıyla ebeveynlere ve çocuklara tanıtmaları; dolayısıyla, bu konuda bir bilinç oluşturulmasına katkıda bulunmaları beklenmektedir. Buna karşılık Avrupa Birliği, görsel işitsel alandaki yetkilerinin sınırlı olmasına rağmen başlattığı yapıcı çalışmaları sürdürmeli ve medya okuryazarlığı konusunda tüm üyeler ve aday ülkelerin katılacağı çeşitli programların geliştirilmesine önem vermelidir (University of Oxford 1999: 149-155).

5. Türkiye'de Çocukların Zararlı Televizyon Yayınlarından Korunması ve RTÜK Çalışmaları

Türkiye'de çocukları zararlı televizyon yayınlarından korumaya yönelik yasal çerçeve, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun (Dördüncü bölüm, madde:19)⁵ ve bu kanunun bazı maddelerini değiştiren 4756 sayılı Kanun (Yayın ilkeleri madde:2/u ve madde:2/z)⁶, 22296 sayılı Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik (ikinci bölüm, madde:5/m ve Üçüncü bölüm, madde:10, madde:12)⁷ ve Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (7. maddesi)⁸ gibi düzenlemeler ile oluşturulmuş bulunmaktadır.

Fakat yasal düzenlemeler, birçok Avrupa Birliği ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de çocukları televizyon programlarının zararlı içeriklerinden tam anlamıyla korumaya yetmemektedir (Örs 2002:25). Bu bağlamda ikinci bölümde de gördüğümüz gibi, Lüksemburg dışındaki üye ülkelerde çocukları zararlı yayınlardan korumak için birtakım uygulamalar geliştirilmiş ve Avrupa Birliği de bu konuda önemli bazı çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Avrupa Düzenleyici Üst Kurullar Platformu toplantılarında, üye ülkeler uyguladıkları sistemleri birbirlerine aktarma imkânını bulmuşlardır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), bu konuda kurum bünyesinde sürdürülen araştırmaları hızlandırmış ve çocukları zararlı yayınlardan koruyacak olan koruma sisteminin üniversitelerle işbirliği içinde geliştirilmesi kararı alarak, bir Çalışma Grubu belirlemiştir. Üyelerini akademisyenlerin oluşturduğu Çalışma Grubu, yedi aylık bir çalışma döneminin ardından 18 Ocak 2002 tarihinde görüşlerini açıkladıkları raporda, çocukların zararlı yayınlardan korunabilmesi için hem programlar hakkında bilgi veren, hem de sınıflandıran, başta görsel ikon kullanımı olmak üzere, saat ayarlaması ve sesli uyarı gibi yöntemlerin kullanılacağı karma bir sistemin uygulanmasının yararlı olacağı fikrini savunmaktadır.

Sıralanan yöntemler incelendiğinde bunların, Türkiye'nin henüz taraf olmadığı Sınırsız Avrupa Televizyonu Yönergesi'nin 22.maddesinde⁹ kaydedilen önlemler ile uyumlu olduğu ve geliştirilecek sistemin Avrupa Birliği ülkelerindeki

yöntemlerden çok farklı olmayacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Nitekim, Koruyucu Simge Sistemi olarak adlandırılan bu koruma sistemi diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi hedef program olarak, çocuk programları, çizgi filmler, sine- ma ve televizyon filmleri ile dizileri seçmiştir. Ayrıca sınıflandırmaya dayanan sis- temlerin yapısı gereği bazı ayrımların yapıldığı; örneğin, çocuk izler kitlesinin "bi- lişsel gelişim olguları temel alınarak" 2-6 yaş, 7-12 yaş ve 13-16 yaş şeklinde üç ayrı gruba ayrıldığı saptanmıştır. Buna ilâve olarak çocuklar için zararlı olabilecek içerik- ler, şiddet (fiziksel, sözel), örnek alınabilecek olumsuz davranışlar (kötü dil kul- lanımı, ırk, din cinsiyet ayrımı, kumar, alkol ve madde bağımlılığına özendirme, inti- har vb.) ve cinsellik gibi gruplar halinde özetlenmektedir. Tüm sınıflandırmaların eşleştirilmesi sonucunda ise, Tablo 2'de görüldüğü gibi ortaya dört farklı program kategorisi çıkmaktadır .

Öte yandan kamuoyu araştırmalarının sonucunda, çocukların en fazla ekran başında olduğu zaman diliminin, daha çok genel izleyiciye yönelik program- ların yer aldığı 1700-2200 saatleri arasında olduğunun saptanması üzerine, yayın saatlerinde ayarlamalar yapılması uygun görülmüştür. Buna göre;

0700-1900 saatleri arası: 1.kategori, 2. kategori

1900-2300 saatleri arası: 1.kategori, 2.kategori, 3.kategori

2300-0700 saatleri arası: 1.kategori, 2.kategori, 3.kategori, 4. kategori
programlar yayınlanacaktır.

Kullanılacak görsel ikonların tasarımı konusundaki ilke ve önerilerin belir- lenmesi amacıyla ise, ayrı bir Çalışma Grubu oluşturulmuş ve uzmanlar Şubat 2002 tarihinde bu konuda hazırladıkları raporu RTÜK'e sunmuşlardır.

Araştırmacıların da belirttiği gibi bundan sonra atılacak adımlardan biri, sistemi uygulayacak yayın sektörü temsilcilerinin bu çalışmalara katılması ve sisteme destek vermesinin sağlanması olmalıdır. Bir diğeri ise, Koruyucu Simge Sistemi'nin uygulanabilirliği sağlayacak olan yeni yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. Örneğin, hazırlanan sistemdeki saat ayarlamaları, 22296 sayılı Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik'in 10. maddesi ile örtüşmemektedir.

Tablo- 2: Sınıflandırıcı/Bilgilendirici Kategoriler

	Tanım	Açıklama	Yayın Saati
1. Kategori	Zararlı İçerik Yoktur- Bütün İzleyici Kitlesi İçin	Şiddet: Şiddet içeren davranış ve konuşmalar içermez. Cinsellik: Cinsel ilişki anlamı taşıyan konuşma ve davranış içermez. Karşı cins ilişkilerinde yakınlaşmalar içerir (sarılma vs. gibi, çıplaklık içermez). Örnek Alınabilecek Olumsuz Davranışlar: Olumsuz örnek alma riski yaratacak davranışlar içermez	Tüm gün yayınlanacak programlarda
2. Kategori	Ebeveyn Onayı Önerilir- 7 Yaş ve Üzeri İçin	Şiddet: Gerçek insanlar arasında olmayan şiddet davranış ve konuşmaları içerir (çizgi filmler veya hayvanlar alemi) Cinsellik: Karşı cins ilişkisinde cinsel ilişki anlamına gelen yakınlaşmalar içerir (Cinsel anlam taşıyan konuşmalar, öpüşme gibi, çıplaklık içermez). Örnek Alınabilecek Olumsuz Davranışlar: Argo konuşmalar, kumar, sigara ya da sosyal içki içme davranışları dışında olumsuz örnek olabilecek diğer davranış örnekleri içermez.	Tüm gün yayınlanacak programlarda
3. Kategori	Ebeveyn Gözetimi Gereklidir- 13 Yaş ve Üzeri İçin	Şiddet: Gerçek insanlar arası (oyuncu ya da değil) silah kullanılan ya da kullanılmayan şiddet davranışları, zorbalık, tehdit, duygusal şiddet içerir. Cinsellik: Çıplaklık ve/veya cinsel uyarı amaçlı konuşma ve davranışlar içerir. Örnek Alınabilecek Olumsuz Davranışlar: Küfürlü konuşmalar, kumar, sigara ve alkol gibi diğer bağımlılık yapan madde kullanımı gösterilmiştir. Cinsiyet, azınlıklara, özürülere olumsuz bakış açısı oluşturacak ve ayrımcılık içeren davranışlar vardır. Fiziksel örselenme olasılığı yaratacak davranış örnekleri vardır.	19.00'dan sonra yayınlanacak programlarda
4. Kategori	Sadece Yetişkinler İçin- 18 Yaş ve Üzeri İçin	Şiddet: Korkutucu, vahşet içeren, dehşet veren sahneler veya sadistlik, kanlı şiddet sahneleri içerir. Şiddetin çözüm yolu olarak görüldüğü ve saldırganlığın ödüllendirildiği temalar içermektedir. Cinsellik: Cinsel organların görülmediği cinsel ilişki ya da her türlü cinsel şiddet ve istismar içerir. Küçük yaşta çocukların cinselliğine ilişkin yayınlar ve duyguların göz ardı edildiği sadece fiziksel ilişkinin vurgulandığı görüntüler varsa, cinsellik genel olarak kabul edilmiş normlara ve değerlere aykırı biçimde gerçekleştiriliyorsa ya da bu biçimde davranmaya özendiriliyorsa bu kategoride ele alınır. Örnek Alınabilecek Olumsuz Davranışlar: Cinsel içerikli küfürler, kumar, alkol ve diğer bağımlılık yapan madde kullanımına eşlik eden suçlu davranışlar içerir. Cinsel içerikli küfürler, alkol madde kullanımı ve suç davranışları özendirilmiştir (örneğin, bu tür davranışlarda bulunan kişiler kahraman olarak gösterilmekte ya da başka şekilde ödüllendirilmektedir). Yabancı düşmanlığı, ırk, etnik köken, din ve cinsiyet ayrımcılığı ve aşağılama içeren sözel saldırganlık vardır. İntihar ve kendine zarar verici davranışlar içerir.	23.00'den sonra yayınlanacak programlarda

6. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Avrupa Birliği çocukların zararlı televizyon yayınlarından korunması konusunda, öncelikle Birlik ülkelerinde var olan uygulamaların uyumlaştırılması hedeflemektedir. 30 Haziran 1997 tarihli Sınırsız Avrupa Televizyonu Yönergesi'nin 22(3). maddesinde de alınması gereken önlemler, görsel ikon kullanımı ve sesli uyarı şeklinde sıralanmaktadır. Nitekim araştırmalar, tüm Birlik üyelerinin Yönerge'nin bu maddesini iç hukuklarına geçirdiklerini ve Lüksemburg dışındaki ülkelerde, Avrupa Birliği'nin tavsiyeleri ışığında çeşitli uygulamaların geliştirildiğini ortaya koymaktadır.

Ancak, özellikle görsel ikon kullanımında, ulusal çaptaki uyumlaştırmanın bile henüz sağlanmadığı kaydedilmektedir. Dahası, var olan uygulamaların sadece televizyondaki çocuk programları, çizgi filmler, sinema ve televizyon filmleri ile dizileri hedef aldığı için, sınırlı bir koruma sağladığı bilinmektedir. Öte yandan uzmanlar, görsel ikon kullanımı, saat ayarlaması ve sesli uyarı gibi yöntemlerin, izleyici tercihine dayanan yayın şekillerinin artmasıyla birlikte, kısa bir süre sonra etkinliğini önemli ölçüde yitireceği görüşündedirler.

Yapılan araştırmalar Kuzey Amerika ve Kanada'da kullanılan V-chip adlı koruma sistemlerinin, hem teknik hem de nitelik açılarından Avrupa'ya uygun olmadığı ortaya koymuştur.

Oxford Üniversitesi'nin Avrupa Birliği organları tarafından desteklenen önerisi ise, başta ebeveyn kontrolü olmak üzere, medya okuryazarlığı ve yayıncı sorumluluğuna dayanan çok odaklı bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Sisteme adını veren ebeveyn kontrolü, Elektronik Program Rehberi kullanımı veya program gösterim organizasyonları gibi yeni oluşumların aracılığıyla, çocuğa özel izleme süreçlerinin yaratılmasıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu sistem, çocukların zararlı yayınlardan korunması konusunda çoğulcu bir anlayışın gelişmesine katkı yapacak niteliktedir.

RTÜK'ün başlattığı hazırlık çalışmaları, Avrupa Birliği'nin henüz taraf olmadığımız Sınırsız Avrupa Televizyonu Yönergesi ile uyumlu olup, karma bir sistemin geliştirilme aşamasında bulunmaktadır. Bu durum Türk televizyon yayıncılığının Avrupa Birliği ile bütünleşmesi açısından atılmış çok önemli bir

adımdır. Fakat sistemin tüm yayıncılar tarafından benimsenip uygulanmasının, en az sistemin özellikleri kadar önem taşıdığı unutulmamalıdır. Öte yandan, sistemin ebeveyn ve çocuklara tanıtılması da üzerinde titizlikle çalışılması gereken bir konudur. Ancak sistemin uygulanabilirliği, öncelikle yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır.

Önemle vurgulanması gereken bir başka konu ise, Avrupa Birliği'nin çocukları zararlı yayınlardan korumak için yeni bir sistem arayışı içinde olduğudur. Kuşkusuz RTÜK'ün Avrupa Birliği'ndeki bu gelişmeleri yakından takip ederek çalışmalarını devam ettirmesinin, hem çağdaş bir koruma sisteminin geliştirilmesi, hem de sistemin Avrupa Birliği'ne uyumu açısından faydalı olacaktır.

Notlar

1. Görsel-ışitsel alanın Birliğin sorumluluk alanına dahil edilmesi, 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile gerçekleşmiş ve Kültür adlı dokuzuncu başlık altında bu sektöre de yer verilmiştir. 1980'lerden bu tarihe kadar geçen süre içinde ise Birliğin, bazı çalışmalarını ekonomik politikalar çerçevesinde sürdürdüğü ancak bunların hepsinin ticari yayıncılıkla ilgili olduğu bilinmektedir (Dörr 2000:25-26).

2. Maastricht Antlaşması'nın 128. maddesi (Amsterdam Antlaşması 151.madde) görsel işitsel alanda Birliğe, üye devletlerin her türlü yasa ve düzenlemelerinin uyumlaştırılması hariç, sadece teşvik edici önlemleri belirleyip, gerekli şartların sağlanması halinde tavsiyelerde bulunma hakkını tanımıştır.

3. Sistemin adında yer alan V harfi, sistemi geliştiren Kanadalı mühendis Tim Collings tarafından İngilizce 'viewer' yani 'izleyici' kelimesinin yerine kullanılmışsa da, çipin çoğu kez şiddet içeren programların izlenilmesini engellemek üzere programlanmasından dolayı bu harfin 'violence' yani 'şiddet' kelimesine karşılık geldiği de yazılmaktadır.

4. Next View Elektronik Program Rehberi Standardı'nın temel işlevleri arasında yayın akışı ve programlar hakkında bilgi vermek, önceden oluşturulan beyaz listelere göre bir kanaldan diğerine geçişi sağlamak ve programları kaydetmek gibi özellikler sayılmaktadır.

5. Madde: 19- Bütün reklâmlar adil ve dürüst olacak, yanıltıcı ve tüketicinin çıkarlarına zarar verecek nitelikte olmayacak, çocuklara yönelik veya içinde çocukların kullanıldığı reklâmlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmayacak, çocukların özel duyguları göz önünde tutulacaktır.

6. Madde:2/u- Kadına, güçsüzlere ve küçüklere karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi

Madde:2/z- Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlâkî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması.

7. Madde:5/m- Yayınlarda çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve ahlâkî gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek unsurlara yer verilmez. Çocukların ve gençlerin istismarına yol açacak şekilde yayın yapılmaz.

Madde: 10- Cinsel duyguları sömürmeye yönelik yayın yapılamaz. Ancak tür ve içerik gereği, cinselliğin yer aldığı yapımlar, gençlerin ve çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî gelişimini korumak amacıyla uygun uyarılar yapılarak, saat 24.00 ile 05.00 arasında yayınlanabilir. Bu tür programların tanıtım duyurularında, cinselliğin teşhir edildiği bölümler kullanılamaz ve bu duyurular saat 21.30'dan önce yapılamaz.

Madde:12- Çocukların fiziksel, duygusal veya cinsel istismarını ya da çocuk emeğinin sömürsünü özendirecek yayınlar yapılamaz. Yayınlarda, ilgi çeken kişi veya karakterler çocuk ve genç izleyicileri özendirerek onların duygusal, ahlâkî ve sosyal gelişmelerini olumsuz yönde etkileyebilecek biçimde gösterilemez. Çocukları ve gençleri sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı gibi bağımlılıklara ve kötü alışkanlıklara yöneltici yayınlar yapılamaz.

8. Madde:7/ 2- Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlâkî gelişimini zedeleyebilecek türden program hizmetleri, bunların seyredilebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmayacaktır.

9. Madde:22/1- Üye ülkeler, yetkileri dahilindeki yayıncıların televizyon yayınlarında, çocukların fiziksel, zihinsel veya ahlâkî gelişimlerini ciddi şekilde olumsuz etkileyebilecek programlara, özellikle pornografi veya şiddet içeren programlara yer vermemelerini sağlamak için uygun önlemleri alacaklardır. 2/ Paragraf 1'de alınabilecek önlemler, çocukların fiziksel, zihinsel veya ahlâkî gelişimlerini etkilemesi muhtemel diğer programlara da uygulanabilir ve bu önlemler, yayının yapıldığı bölgede bulunan çocukların bu tür yayınları görmelerini veya duymalarına engel olabilmek için yayın saati belirlenmesi veya teknik araçların kullanılması şeklinde olabilir. 3/ Bu tür programların şifresiz yayınlanması halinde, üye ülkeler, bu programlardan önce sözlü bir uyarının yapılmasını veya yayın süresince görsel bir sembole tanımlanmasını sağlayacaklardır.

Kaynakça

Başal, Handan Asude (1999). "3-6 Yaş Çocukların Günlük Yaşamlarında 'Televizyon' ve 'Televizyon' ile İlgili Ana-Baba Görüşleri." *İletişim Ortamlarında Çocuk Birey Sempozyumu* Anadolu Üniversitesi Bildiriler Kitabı 13-15(Nisan):215-241.

Bayraktar, Zinnet (2002). "Avrupa Birliği Sürecinde Radyo ve Televizyon Yayıncılığı." *RTÜK İletişim* 5(29): 4-6.

72

Çaplı, Bülent (2001). "Yayıncılığın Sayısallaşması-Belirsizlikler." *Medya Politikaları*. Kejanlıoğlu, Beybin v.d. (der.) içinde. Ankara: İmge Yayınları:79-92.

Digital Video Broadcasting Regulatory Group (2000). "Parental Control in a Converged Communications Environment."
http://www.europa.eu.int/comm./avpolicy/stat/studi_en.htm# finalised studies 5.7. 2002.

European Commission (1998). *Audiovisual Policy of The European Union*. Lüksemburg: Office for Official Publications of The European Communities.

European Commission (1999). "Communication from The Commission to The Council, The European Parliament and The Economic and Social Committee: Study on Parental Control of Television Broadcasting."
http://www.europa.eu.int/comm./avpolicy/legis/key_doc/parental_control, 5.7. 2002.

European Commission (2001). "Evaluation Report from The Commission to The Council and The European Parliament on The Application of Council Recommendation of 24 September 1998 Concerning The Protection of Minors and Human Dignity."
http://www.europa.eu.int/comm./avpolicy/legis/key_doc/parental_control, 5.7. 2002.

European Council (1989). "Council Directive on The Coordination of Certain Provisions Laid down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States Concerning The Pursuit of Television Broadcasting Activities." <http://www.europa.eu.int/celex./cgi/sga-rqst,4.10.2002>.

European Parliament and Council (1997). *Television without Frontiers: The Text of The New Directive*. Brussels: Office for Official Publications of The European Communities.

International Research Associates (2001). "Study on The Impact of Advertising and Teleshopping on Minors." http://www.europa.eu.int/comm./avpolicy/stat/studpdf/minadv_uk.pdf 15.7. 2002.

Kalay, İlknur (1998). "Medyanın Çocuklara Etkisi." *Medya ve Toplum*. Yasemin Inceoğlu (der.) içinde. İstanbul: Der Yayınları: 99-128.

Kaskun, Ahu ve Selen Öztunç (2002). "Çocuk Televizyon ve Şiddet." <http://www.ilef.ankara.edu.tr/id/sonucs.php?yn=10> 2.8.2002.

Mete, Mehmet (1999). "Televizyon Yayınları ve Çocuklar." *İletişim Ortamlarında Çocuk Birey Sempozyumu* Anadolu Üniversitesi Bildiriler Kitabı 13-15(Nisan): 41-44.

Öğülmüş, Selahiddin (2001). "Kim Haklı Amerikan Televizyonları mı, Türk Televizyonları mı?" *RTÜK İletişim* 5(25): 13-17.

Örs, Belma Güner (2002). "Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Sembol Çalışmaları." *RTÜK İletişim* 5(28): 25-29.

"Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (3984 S.K)." *Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat*. Erman Özek (der.) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.2000: 875-894.

"Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4676 S.K)." <http://www.belgenet.com/arşiv/k4676.html>.44.2002.

"Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik (22296 S.K)." *Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat*. Erman Özek (der.) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.2000: 991-1002.

Reding, Viviane (2002). "European Voice on 'Television without Frontiers'" http://www.europa.eu.int/comm./avpolicy/legis/pressrel/euvoice_en.pdf. 7. 5. 2002.

Sayın, Önal(1999). "Aile Ortamında Televizyonun Çocuğun Toplumsallaştırılmasındaki Tek Yönlü Belirleyiciliği." *İletişim Ortamlarında Çocuk Birey Sempozyumu* Anadolu Üniversitesi Bildiriler Kitabı 13-15(Nisan):167-183.

The Action Group on Violence on Television (2002). "How Does The V-Chip Work?" <http://www.vchipcanada.ca/english/7rating>. 7.5.2002.

